

Sárospataki

Istvági Közlöny

.....

Főszerkesztő:

Társzerkesztők:

Felelős szerkesztő:

Király Zoltán Császár József, Kovács József, Képes Géza Darányi Lajos

.....

HARSÁNYI ISTVÁN
1874—1928.

.....

Megjelenik július és
augusztus kivételével
havonta egyszer.

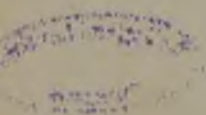
Szerkesztőség és kiadóhivatal:
Sárospatak. — Kollégium.

Előfizetés:
Egész évre ... 4 pengő
Félévre ... 2 pengő

XLIII. évfolyam.

Május hó.

1928.

Sárospataki
Ifjusági Közlöny

XLIII. évfolyam. Május hó. 1928.

Főszerkesztő:

Társzerkesztők:

Felelős szerkesztő:

Király Zoltán

Császár József, Kovács József, Képes Géza

Darányi Lajos

HARSÁNYI ISTVÁN

Ha volna egy szótár, egy gyűjtemény összeállítva az egész keresztyén életet méltányoló jelzőkből, címlapjára kellene nyomtatni az Ő nevét s kiadni az Ő emlékkönyvéül. A kálvinista volt-e benne nagyobb, vagy a magyar, a tanár é vagy az ember, a tudós-é vagy az alázatos hívő: más-prizmán való átszűrése annak az egységes fénynek, amit a pataki világító-torony tetején Ő benne gyűjtött fel az Isten keze.

Ma még a friss gyász miatt szomorú, később az életrajz- és történetíró számára dicsőséges és hálás munka: felleltározni az Ő életének értékeit, amelyek mint a Láthatatlan ajándékai, láthatatlanok, mégis munkában, írásokban, könyvekben, szavakban, mosolygásban, példaadásban — egy egész életben öltöttek testet és váltak szemlélhetőkké.

Miért oly nehéz feladat embereket életükben méltányolni érdemük szerint, s miért oly könny-fakasztóan könnyü haláluk után?

Harsányi István gazdag élete szervesen bele volt építve, forrva olyan fogalmakba, intézményekbe, amelyeket éppen ő vele tudunk egészek-

nek képzelni és látni. Amikor földi életének pozitivuma kiszakadt ezekből, ott maradt helyükön a negatívum, mint egy összerakható szoborminta, mely az eredetinek minden vonását, karakterisztikumát hűségesen őrzi. Az ő hivatásának, vállalt és kapott feladatainak, megbízásainak egész élete munkájának immár megürült negatívumába csorog az emlékezésnek a gyászban megolvadt érce, s tölti szoborrá a halálbahanyatlott élet üresen hagyott mintáját.

Ő volt a jó pap, aki holtig tanult és holtig tanított.

Könyvei annyira szeretett világába Isten élő exegéziséül adta Őt amaz igéjének: „A betű megöl, a lélek pedig megelevenít.” (II. Kor. 3 : 6.) — még holtnak látszó betűket is.

Könyvet írt az „Apostolok Cselekedeteiről” s élte egy oly életét a cselekvéseknek, mely méltó volt annak a könyvnek szelleméhez, amelyről írt.

Hivatása szerint tantárggyá tette a Bibliát s lelkületével Bibliává a tantárgyat is.

Aki egyszer találkozott vele, kapott egy darabot belőle: talán a tudósból, mindenesetre a jó emberből is.

Akikkel együtt élt, családjával, tanítványaival, barátaival, azok közt szegénységig pazarolta szellemének javait. Jó politika volt. Isten mindig többet adott néki az elosztogatottak helyébe. Munkában égett az élete, míg a hirtelen halál ki nem oltotta, s ennek az életnek soha nem volt keserű füstje, csak tiszta, melegítő, világító lángja.

Vallástanár korában nem tudott felelni egyik kis diákja, ki azzal védekezett, hogy a felelésre való kihívás nagyon megijesztette s most szívdobogása van. „Ne félj, fiacskám — biztatta a rémült kis emberplántát — ülj a helyedre és szólj, ha már nem félsz, akkor felelsz majd. Légy bátrabb, hogy leszokhass a szívdobogásról, mert ha gyorsan ver a szíved, hamarább »ledobogja« azt a mennyiséget, amelyre képes, s akkor nem él-

hetsz olyan sokáig.“ Őrajta magán teljesült be ez a diagnózis. Áldott szivét sok nemes érzés és törekvés dobogtatta, s utolsót dobbant hamarább, mint emberi számítás szerint remélni lehetett volna. Azonban tudjuk, hogy az utolsó napja nem „hajjóm haggádol vőhannórah“ (Mal. 4: 5.) volt, hanem a szolga munkábantaláltatásának ama boldog napja, melynek éjszakája már az örökélet dicsőséges hajnalhasadása lett az Ő számára.

Halála előtt pár nappal még együtt hallgatunk, midőn valaki az Ő forrón szeretett városáról és iskolájáról beszélt a magyar rádióba. S lehetett-e ezekről Őnélküle beszélni? A város és iskola fényes múltja, jelene, dicsősége jórészt az Ő adatai, szavai nyomán és szerint szállt szét, s az Ő nevét is többször szerterőpítették akkor az éter titokzatos hullámai s most már a lelke járja még titokzatosabb útjait az örökkévalóságnak.

Nevét nem csupán az irodalomtörténetek tárgy- és névmutatói, theológus-indexek fekete táblái, halomnyi kéziratpapírja, a könyvtár katalógusai őrzik.

A mennyei hajlékok vendégkönyvei is. Bár Ő ott nem vendég . . . Otthon van!

Szabó Zoltán.

Bücsűbeszéd Harsányi István tanár sírja felett.

(1928 május 12.)

Szomorú halotti gyülekezet!

Alig négy hónapja, hogy főiskolánk kiérdekesült veterán tanárának: Radácsi Györgynek kihült hamvait az anyaföldnek átadtuk, s íme megdöbbentő hirtelenséggel követi őt veje, a férfikora delén, alkotó ereje teljességében levő Harsányi István; az ó-szövetségi próféták bájos szavú fordítóját — hogy a testi rokonság mellett a lelki rokonság is meglegyen az elköltözöttek közt — az ó-szövetségi könyvek tudós magyarázója. Tegnap még tele volt nagyratörő irodalmi tervekkel, maga elé tűzött újabb meg újabb feladatok meg-

oldásának elgondolásával; tegnap még — mint ahogy naponta szoktuk — együtt beszélgettünk a közeli napok teendőiről, a főiskola küszöbön álló eseményeiről, az irodalmi élet fontosabb jelenségeiről, — s ma már azért gyűltünk össze e nyitott sír körül, hogy örökre elbúcsúzzunk Harsányi I. porrészeitől s aztán csak szívünkben ápoljuk emlékezetét!

Bármennyire fáj szívünknek az ő váratlan, hirtelen eltávozása, meg kell benne nyugodnunk; az Ur útai nem a mi útaink! De ha külsőleg megnyugszunk is, szívünknek nem parancsolhatunk, hogy az elvesztett jó kartársat és barátot ne sirassa; nem parancsolhatunk, hogy azt az árvaságot, amelybe elköltözésével az ő szövetségi tudományok tanszéke jutott, ne érezzük; nem parancsolhatunk, hogy a Könyvtár dolgozó szobájában a mindenki iránt határtalanul jóindulatú, határtalanul előzékeny főkönyvtárnok mosolygó arcát ne keresse, aki mindenki számára tudott tanáccsal, útbaigazítással szolgálni, aki korát meghazudtoló fürgeséggel és szolgálatkészséggel vezette a Könyvtár kincsei után érdeklődő idegeneket szépen elrendezett, gazdag gyűjteményében és magyarázta nekik a ritka és értékes nyomtatványokat és kéziratokat; nem parancsolhatunk, hogy a pataki főiskola, Patak városa multja lelkes buvárának és védelmezőjének, a főiskola eszményei és hagyományai rajongó őrizőjének eltávoztával hátramaradt tátongó ürességet látva, önkéntelenül ne kérdezze: ki fog az ő lelkesedésével, munkaszeretetével, az évek hosszú sora alatt megszerzett rendkívüli hozzáértésével — amellyel mindenben méltó utódja lett az általa oly nagybecsült két könyvtárnok elődjének: Szombathi Jánosnak és Szinyei Gerzsonnak — az ő nyomdokaiba lépni?

Mindenütt csak ürességet látunk, mindenütt csak kérdések lépnek elénk — s mindezekre csak szívünk zokogó, jajongó szava szolgál feleletül!

Mélyen tisztelt Halotti Gyülekezet! Harsányi István, bár csak egyszerű, szerény tudós és tanár volt, gazdag örökséget hagyott maga után — s ez az örökség szolgál nekünk az eltávozásáért vigasztalásul. Itt hagyta a Krisztus evangéliumába vetett rendíthetetlen hitét, az igazak feltámadásának kiolthatatlan reménységét; itt hagyta erkölcsileg tiszta, szeplőtelen életét, mint aki a nevelés terén a saját példájával akart első sorban nevelni;

itt hagyta számunkra örökségül és követendő mintaképpül az ő végtelen szorgalmát, munkásságát, a reábizott vagy önként vállalt szolgálatok terén való páratlan kötelességteljesítését; itt hagyta a pataki főiskola iránt soha egy percig meg nem tántorodó hűségét, odaadását, úgyhogy szinte mintául szolgálhatott volna egy szobrásznak, ha az a hűséget akarta volna kiabrázolni; itt hagyta Patak városa iránti rajongó szerelmét, amelyet a Muzsák sehol utól nem ért kedves lakóhelyének tekintett; itt hagyta sok-sok értékes irodalmi munkáját, dolgozatát; végül itt hagyta emlékül őszinte és igaz baráti és kartársi szíve melegét...

S mindennek a gazdag lelki kincsnek, mely szívét lelkét eltöltölte, gyümölcse volt iránta mindenki szeretete, tisztelete, becsülése, amelyet — hiszem — még erős meggyőződésével szerzett ellenfelei sem tagadhattak meg tőle. Fáradhatatlan és nagyértékű irodalmi munkássága is megteremte gyümölcseit: a legelőkelőbb fővárosi és vidéki irodalmi és tudományos testületek egymásután iktatták őt tagjaik sorába, igazgatóválasztmányuk körébe, s most, pár nap múlva következett volna a legékesebb koszorú, mely homlokát díszítette, a M. Tud. Akadémia elismerése, levélző taggá való választása. Theol. akadémiai tanártársai pedig pár hét múlva akarták őt a jövő iskolai évre akadémiai és közigazgatóvá választani.

Sokban voltál hív, többre bizlak ezután! Mi a magunk körében emlegettük ezt H. Istvánnal szemben, s nem tudtuk, hogy az égi Atya is ezt gondolta s magasabb megbízatással elszólította őt innen a földi életből!

Korán elköltözött kartársunk, kedves barátunk! A hűségért mi is hűséggel akarunk neked fizetni; azokért a lelki kincsekért, amelyeket oly pazar és oly gyors kézzel szórtál közöttünk, mintha sejtetted volna, hogy sietned kell, mert az elhívó óra nem sokára ütni fog, fogadd hálánk csekély jeléül azt az ígéretünket, hogy szellemi örökségedet hiven fogjuk őrizni, főiskolánkat helyetted is fogjuk szeretni és eszményeit szolgálni, a hitet és erkölcsöt, a haza- és emberszeretet növendékeink közt ápolni! ígérjük, hogy az előljárói, kartársi és baráti kegyelet fog virrasztani emlékezed felett!

Isten veled! Isten veled!

Dr. Rác Lajos.

Király Zoltán szénior búcsúja az egyetemese ifjúság és a nagykönyvtár nevében.

Gyászoló Gyülekezet!

Valamennyien szeretjük hinni, hogy életünk olyan, mint egy hosszú vándorlás alatt végbemenő lassú égés, amelynek folyama alatt a látható világból a láthatatlanba, az Időből az Örökkévalóságba érkezünk. Azonban e hosszú utat, amely idáig vezet, — egyesek még sem futhatják meg. Azokról mondjuk ezt, akik nem érték el a földi élet végső határát, holott magasabb szempontból, isteni szemüvegen nézve, az a hely és idő, ahol megállottak, amelynél tovább nem juthattak és ahol mi akadályt látunk: — lehet, hogy nem egyéb, mint maga a cél.

Ilyen volt a mi elköltözött szeretett professzorunk élete. Úgy indult, hogy erős szervezetével akár hosszú évtizedekig is bírja az életút fáradalmait, de ugyanakkor — öntudatlanul — minden pillanatban kész volt arra, hogy céljához érjen, ez utóbbi következett be. Családjának, a főiskolának és társadalmunknak váratlanul szünt meg látható tagja lenni. A legnagyobb fájdalommal érezzük ezt mi is: főiskolai ifjúság, mert egyrészt felejthetetlen s páratlanul nemes szívű tanítónkat, atyai tanácsadónkat, tudós professzorunkat veszítettük el benne, másrészt megcsonkítva és elhomályosítva látjuk az ifjúi ideált, amely hosszabb életkort remél. Úgy vagyunk tevertve, hogy ilyenkor csak a veszteséget látjuk és elhanyagoljuk azt, ami még megmaradt. Elfelejtjük, hogy Isten azért veszi el tőlünk földi javainkat: vagyonunkat, hírnevünket vagy családtagjainkat, hogy újabb ajándékot, talán a szükséges több hitet, erőt, munka- és életkedvet adja a helyébe. Elfelejtjük, hogy épen a halál az, amely állandóan int és figyelmeztet valamire, ezek által pedig gyomlálja belőlünk mindazt, ami véges, muló, és természeti vonás volt bennünk. — Ime a halálból fakadó örök élet: a mi legnagyobb vigasztalásunk. Ennek két eredőjét árasztotta felénk Harsányi István, messzire kimagasló, messze világító nemes életében. Egyik: a hite.

Gyászoló Gyülekezet! Az alatt a 400 esztendő alatt, amíg feltűnedeztek a csillagok templomtornyaink tetején, egy szó vezetett bennünket,

amely legyőzi a világot, amely a teológiában ugyanazt a szerepet játsza, mint a világi dolgokban: ez a hit. Ez vezette — minden körülmények között — a mi felejthetetlen tanárunk lépteit. A főiskola ifjúsága nevében nyitott sírjánál vallom meg: soha sem láttunk még embert, akinek szívében olyan intenzív, bizó hit lakott volna, mint az övében. Mindenekfölött hitte, hogy az igaztalan üldöztetésből és elnyomásból felemeltetés, minden halálból feltámadás fakad. De e feltámadásnak bére: a munka. Olyan — kora reggeltől késő estig tartó — munka, amelyet ő végzett. Senecával vallotta ő is, hogy az idő az, amellyel fősvénykedni kell.

A másik, számunkra oly sokat jelentő és példát adó jellemvonása: határtalan könyvszeretete volt, amellyel Alma Materének, benne a tanári karnak és az egyetemes ifjúságnak, egyházának, hazájának, Istenének dicsőségét szolgálta. — A főiskolai nagykönyvtárból jövök, amely főkönyvtárosát vesztette el benne. Ez a szó, ez a titulus azonban nem fejezi ki azt, amit mint ilyen, a fáradhatatlan kutató inkarnációjaként végzett. A könyvtárnak atyja, gondozója, leghűbb barátja volt.

Kedves Professzorunk! 70.000 könyvnek lelke sír utánad, melyek mindegyikével személyes viszonyban voltál, mint azok legalaposabb ismerője és rendezője. Szeretted őket kimondhatatlan, csodálatraméltó szeretettel, mint édes gyermekeidet. 12 év óta körükben töltötted időd nagy részét. napi 8—9 órát, s mintha minden könyvnek külön lelke volna, megérezték azok azt a melegséget, amellyel körülvetted, ápolgattad őket és gyümölcseikből viszonzni kezdték végtelen szeretetedet. Bennük és általuk éltél. Ezek tápláltak, éltettek és kielégítettek. Eléd tárták mások előtt még teljesen ismeretlen titkaikat és kincseiket, napról napra, óráról-órára hozták asztalodra azokat, hogy szellemileg, általad gazdagítsanak százakat, ezreket, s újabb elméletek és ismeretek fölépítéséhez szolgáltassanak, — mint megbízható kútfők — szilárd alapokat.

Nem hoztam ide mindegyiknek síró jajszávat, mert összességük felkiáltana Téged, aki csak látszólag, testileg hagyta el őket. Lelked ott lebeg fölöttük és valahányszor kar és munkatársad, utódod, tanítványod vagy ismerősöd lép be a könyvtár nagytermének ünnepi csendjébe, a Te

neved suttogja az ajka, mert minden darabja Rólad beszél ottan, ennek szózata visszhangzik szívünkben.

A Gondviselés úgy intézte, hogy el sem búcsúzhattál tőlünk. De aki a közelmúltban családját ért sulyos megpróbáltatásokat is azzal a gondolattal viselte el, hogy a halál csak ajtó, az örökévalóság kapuja, az élet pedig a hozzá vezető út, annak — az Evangelium minden körülmények között vigasztaló világában élve — nem is volt szüksége arra, hogy búcsút vegyen.

Igy mi is a Te már csak volt tanítványaid, akiknek szívét katedrádról és azon kívül elhangzott intéseid, tanításaid igazsága, őszinteség, közvetlensége és végtelen szeretete hódította meg, akik sokszor hálátlanul visszaéltünk határtalan bizalmaddal, összetört szívvel és sajgó kebellet úgy érezzük, hogy ma, amikor egész lényünk a feltámadás gondolatában izzik, csak így szólhatunk sírod fölött: mi nem felejtünk, a viszontlátásig Isten veled!

Búcsúbeszéd Harsányi István felett.

Tanítványai nevében elmondta: *Darányi* Lajos IV. é. hh.

Szeretett Professzorunk!

*Mindnyájunkat anyai szeretettel szeretni tudó
édes Apánk!*

Nemcsak egy árva theologus sír keserű zokogással megásott sírod mellett, hanem egy egész gyászba öltözött sereg, mert Te mindnyájunké voltál.

Nagy szeretetedet, velünk szemben annyiszor megmutatott jóakarodat csak most érezzük igazán és — bocsáss meg — csak most tudunk arról bizonyosságot tenni, ahogy megérdemled.

A szeretet embere voltál. Az önzetlen anyai szeretet olyan teljességével vettél minket körül, hogy mi azt egész természetesnek találtuk és sohasem gondoltunk rá, hogy az máskép is lehetne. Megmaradtál a szeretet emberének akkor is, mikor mi vakációkban elkényeztetett, akadémiai szabadságunktól megittasult diák-virtuskodásainkban a végletekig mentünk. A szeretet embere maradtál akkor is, midőn mi hamis tradícióknak áldozva hazug diákadomákat gyúrtunk az Illés próféta

imádsága által megnövesztett lisztből és olajból. Nem veszihtetted el a szeretetet, mert az volt a lényed. Azért mondad el annyiszor kedvenc prófétád nagy kijelentését is: az Isten szeretet!

A megbocsátás embere voltál, aki csak a lustaságra tudtál engesztelhetetlenül haragudni. Egy jó dolgozatért, pályamunkáért, sikerült kollokviumért még azt is meg tudtad bocsátani, amit pedig annyira fájlaltál: az órára nem járást.

A jóakarát, a megértés embere voltál. Te rólad tudtuk mindig, hogy hol vagy. Téged kerestünk fel leggyakrabban; Te állottál legközelebb hozzánk; Neked meg mertünk mondani mindent, még azt is, amit máshol esküvel is letagadtunk volna.

A szív embere voltál. Diákbúcsúzások alkalmával a te szemed volt legelőbb nedves. Vakációról bejövőd tieidet Te üdvözölted a legnagyobb örömmel; Téged érdekelt az, hogy hogyan sikerült a mi legációnk. Mikor vakációra mentünk, csak Te küldted mindig szíves üdvözleted kedves szüleinknek. És azok a diákfiút váró szülők otthon mindig megkérdezték, hogy van a mi Harsányi tanárunk, pedig a legtöbb még csak nem is látott.

A kedély embere voltál. Sok mosolyt, sok jogosult és törvényes tavaszi jókedvvirágot temetünk el Veled. Mézédés volt mindig a jelenléted, azért olyan megölkön keserű a távozásod fakasztotta könytenger.

De mégis egészen a munka, a kötelességteljesítés embere voltál. Ha lett volna szemünk a tetteket, a példát is meglátni, ha nem maradtunk volna meg a kimondott szónál, ha professzorainktól nemcsak mint előadóktól igényelnénk sokat, igen sokat, akkor már régen meg kellett volna látnunk és boldog büszkeséggel hirdetnünk azt, amit csak most látunk igazán a megásott sír szélén. Mikor hangos szavaiddal magyaráztad a Patakra zárandoklóknak a főiskolai könyvtár kincseit, mért nem tudtuk még a te hangodat is felülmulva elismeréssel szólani: a könyvtár egyetlen páratlan értéke Harsányi István!

Már örökre letetted munkaeszközeidet. Már ott szolgálsz, ahol nem repül úgy az idő, mint itt, ahol nincsenek percek, órák és esztendőek. — Alhat már felőled a nagyalvó diák. Lustálkodhat a kényelmet szerető. Mindig lélekből fakadó, han-

gos szavú előadásod nem zavarja már órák regény-olvasóit. Szeretettel teljes feddésedet megelőző áhitati textusod nem jajdul már többet a mi füleinkbe: „Még az eszterág is tudja az ő rendeltetését, csak az én népem nem figyel reám.“ — Pedig nekünk *kellenek* ezek a szavak. Mi úgy indultunk el, hogy ezek nélkül sohasem érünk célhoz. Felejthetetlen, halhatatlan Professzorunk! A te kérő szózatod igen sokszor talált nálunk süket fülekre. De Te sokkal jobb vagy, mint mi; ugye Te meghallgatod zokogva búcsúzó tanítványaid utoló kérését?! Azt kérjük most Tőled, hogy drága emlékeddel, kisugárzó jószágoddal gyakran keress fel minket. Keress fel majd a református paróchiák unalmas, téllen délutánjain és mondd ott el nekünk, hogy Te naponként igen sok órát dolgoztál, hogy te annyit tettél, amennyit kellett és lehetett. Keress fel majd, ha a közöny erőt vesz rajtunk, a te mindig harcossal kálvinista jellemeddel és ismételd el, legalább még egyszer, annyiszor elmondott drága Hitvallásod. Keress fel a lélekhalászás ádáz tusáiban... Keress fel mindenütt helytálló adataiddal, ha el akarják vitatni tőlünk a kálvinista pénzen épült telomokokat és ha bajban van a magyar biblia...

Te fáradságot nem ismerve kerested, kutatad — még nem régen, a Felvidék nagyobb helyein — a Kazinczy leveleket Örök Büszkeségünk, nagy Kutatónk! Kérj engedélyt mennyei Atyádtól, hogy eljöhess majd ide vissza, tanítványaidhoz, kik mindnyájan egy-egy elfakult, elkallódott isteni kézirat vagyunk. Jöjj majd el, tisztíts meg, porolj le mindnyájunkat, aztán új kiadású díszkötettként vezess az Ur Jézus által a kegyelem Atyjához...

Fáradhatatlan Munkásunk! Az általad szerkesztett „Sárospataki Kalauz“ a te haláloed folytán hiányos lett. Nincs benne megemlítve a református temetőnek az a helye, mely a te földi tetemednek ad nyugvó helyet... Úgy jutottál ide, mint az Ur — általad annyira ismert — nagy próféta, Mózes, a Nébó hegy tetejére. Küzdöttél, fáradtál igen sokat. Megláttad az ígért földet talán minden oldalról, álmodtál csodaszép álmokat, próféciákat Nagymagyarországról és a magyar Sionról, de Te nem mehettél be oda, mert máshová szóllított az Ur, az O örömébe...

Bár odafönt tisztább az ének, a zsolozsma,

halld meg azért földön maradt oly igen árva tanítványaid, gyermekeid utolsó búcsúszózatát . . . Harsányi István, fejünk égbe emelt koronája, Isten Veled!

Imádság Harsányi István sírjánál.

Végzéseitekben és Tanácsaidban Mindenható Isten, életnek és halálnak Ura!

A megnyílt sír fölött könnyeborult szemekkel még egyszer Hozzád fohászkodunk. Tetszett-e Te isteni akaratodnak, hogy a halál félelmes földrengése újból megrázza ennek a csendes temető-kertnek alig bezárult hantjait s a sír tátongó üregébe beléhelyezettéd azt a drága életet, amely övéinek mindene, s nekünk mindnyájunknak öröme, dicsekedése és szemefénye volt.

Tudjuk, mi Teremtőnk, hogy bölcs kormányzója vagy az élet minden változásának s mégis ennek a sírnak gyásza oly sötétnek látszik előttünk, mint a csillagtalan éjszaka.

Szerető Atyánk, ha a halál feketeszárnyú angyalát el tudtad küldeni, küldd el a vigasztalás fehér galambját is, hogy beszéljen az erődről, szeretetedről, hogy nyerjenek a megsebzett szívek balzsamot. Ha Te adtad a gyászolók szemébe a könnyet: e megsűrűdött panaszt, e testté vált fájdalmat, ragyogtasd fel a szemek előtt ama mennyei város képét is, ahol Te minden könnyhullatást eltöröltél.

Benedd hiszünk, élő Isten, ki élőknek vagy az Istene, s nem a holtaké, s nem akarjuk hinni, hogy a halál teljes diadalt ülhet e koporsó felett: mintha sohasem fakadt volna érzés egy drága, istenfélelemtől lángoló szívben, mintha sohasem gyulladt volna nemes gondolatok szikrája egy áldott munkásságú agyban.

Nem bocsátunk el addig Tégedet, míg meg nem nyitottad vigasztalásod égi csatornáját, mert a sirok honából nemcsak a kényszerű beletörődést, hanem a Te szent akaratodon való megnyugvást, az élet tudatát, az örökélet reménységét is haza akarjuk vinni.

Gyógyítsd hát, kegyelmes Isten, a megtört szívüket, h azok a gyász fekete malmában őrlődnek is, az őrlő kövek közül hadd hulljon ki belőlük a hit és bizalom mennyei táplálékot adó

lánglisztje. Te magad mondd meg, Atyánk, hogy aki tőlünk eltávozott, szeretett özvegyét, szívével annyira összeforrt gyermekeit nem hagyhatta volna jobb gondviselőre, szeretőbb atyára, mint Reád, az árvák kifogyhatatlan kegyelmű Atyjára.

Életnek és halálnak Istene! halljuk a Te biztatásodat, nincsen oly koporsó, amelynek závarjait meg ne nyitná a Te szent Fiad dicsőséges feltámadása. A sötét titkok e kulcsát add kezükbe azoknak, akik elől e gyász elfelhőzte a Te atyai arcod ragyogását. A Veled való örök egység reménységével vigasztald a gyászolókat, s mindnyájunkat, kik még itt bujdosunk e földi téreken. A te mennyei hajlékodbba hazatért vándorodnak adj boldog pihenést, örök üdvösséget a Te kegyelmedből, a Krisztusért. Ámen.

Szabó Zoltán.

Harsányi István az Alma Mater hű fia.

25 évvel ezelőtt egy boldog fiatal tanár állott a köziskolai szék színe előtt s tett eskü alatt szent fogadalmat arra, hogy erejének s tehetségének legjobb mértéke szerint fogja szolgálni a sárospataki főiskola eszményeit. Ott állottam mellette s vele együtt esküdtem én is örök hűséget az Alma Maternek. Ez a boldog, fiatal tanár Harsányi István volt. Boldog volt, mert visszatérhetett a szeretett Alma Mater kebelére, mely őt 12 éven át anyai szeretettel s melegséggel dajkálta.

A visszatért jó gyermek ragaszkodása és hálája megkapó módon nyilatkozik egy évvel később tartott székfoglaló értekezésében: „És vajjon adhat-é akármi más nagyobb kedvet és lelkesedést a munkához, mint az a tudat, hogy az Istentől nyert talentumokkal abban a kollégiumban fogok sáfárkodni, melynek drága hagyományai és szelleme ellenállhatatlan erővel vonzottak? És ilyen körülmények között aztán teljes igyekezettel nem arra kell-é törekednem, hogy e kollégiumnak irántam még tanulóí pályámon túl is tanúsított atyáskodó pártfogását, kegyes segedelmét, itt teendő hűséges szolgálataimmal, ha csak részben is, meghálálhassam.“

Alma Mater! Ez a két szó hányszor elhangzik itt e főiskola körében! De vajjon átérzi-e mindenki e két szó tartalmát, jelentőségét? Jó

lélekkel teszek bizonyoságot Harsányi István mellett, hogy ő az Alma Matert csakugyan jóságos anyjának tekintette s ennek a jóságos anyjának nem volt forróbb vérű, szeretőbb lelkű fia Harsányi Istvánnál. Az ő ajakán e két szó nem volt elkoptatott üres szólam; gyermeki lelkének mélységes érzéseit: forró szeretetét, odaadó ragaszkodását szíve utolsó dobbanásáig megőrizte ez édes anya iránt. — Minden fáradozása, minden munkája, mint szent áldozat lángja lobogott a főiskola szolgálatának oltárán. Szinte küldetészerű hivatást érzett magában a főiskola nemes eszményeinek ápolására s azt lehet mondani, hogy ez eszményeknek felelősségteljes hordozója volt. — A hálás gyermek résztvevő szívével osztozott az Alma Mater minden örömében és bánatában. Bizonyára sokan emlékezünk még arra a szomorú időpontra, midőn a kommunista kormány kiküldötte ládába csomagoltatta a főiskolai levéltár értékes irományait, hogy Budapestre szállíttassa. Látni kellett akkor Harsányi Istvánt! Nem sírt, de az édes anyát rajongásig szerető gyermek mélységes szívfájdalmával zokogott. Ezek a könnyek egy hűséges gyermeki lélek gyöngyszemei voltak.

Harsányi István! Mint pályatársad, mint igaz jóbarátod készséggel teszek vallomást az Alma Mater iránt táplált gyermeki szeretetedről s helyezem el az emlékezés ciptuságát frissen hantolt sírodra. Az Alma Mater júságos szelleme virrasszon hűséges fiának siri álmai felett.

Szildgyi Benő.

A munka himnuszának volt megtestesülése...

Földi élete a munka himnuszának volt megtestesülése s hallatta velünk annak melódiáit a theológiában, irodalomban és a közéleti szereplés számos helyein. Csupa tett, csupa akarás volt egész lénye. Istentől megáldott munkakedvvel és erővel. Lankadatlan buzgósággal állott meg örhélyén, mint kedvelt alakjai, az Ó-testamentomi próféták. Fáradtságot nem ismerve gyümölcsöztette a neki adott talentumokat s a nehéznek látszó feladatok elvégzésében lelke megacélosodott a szent íge által: „Mindenre van erőm a Krisztusban, aki engem megerősít.” Tudatában volt az igaz keresztény ember hivatásának: sáfársággal bizattunk

meg s példa volt előttünk ennek az igazolásában. Tanári katedráján, íróasztala mellett, beszélgetések alatt felénk sugározta a dicséretíró szavait:

Minden elmúló percben
Sok tennivaló vár;
Fel, mert eljő az éjjel
S nem munkálhatsz már!

Amit tett, nem a saját nevének emelésére tette, hiszen maga mondá: az ember hivatása szolgálni másoknak s munkás étellel áldozni Istennek.

Meglátta az emberben az istenfiúság vonásait, mindnyájunk testvérségének alapját s így közeledett mindenkihez. Megbecsülte másokban az ember-testvért s ránézve arany szabály volt a Jézus igéje: „Amit akartok, hogy az emberek ti veletek cselekedjenek, mindazt ti is úgy cselekedjétek azokkal.

S. Nagy Lajos

IV. é. th.

Az Ő jelleméből.

Magyar kálvinista lelkésztípus volt. Szellemeivel, örök értékeket kereső lelkével ott nőtt fel, ott táplálkozott a kálvinizmus ősi talaján: a XVI. és XVII. század bibliásveretű világában. A reformátorok puritán vallásossága és energikus munkakészsége, a fejedelmi pártfogók fenkölt szelleme, a galyarabok hithűsége és Istentől predestinált élethivatásuk tudata páratlan kiváltsággal sűrűsödtek össze énjében, hogy azután ezeket a benső lelki kincseket annál hatalmasabb és meggyőzőbb példaképen élje át és tükröztesse vissza az Ő életfolytatásában. — Mindig a cselekedet embere volt elsősorban. Az Ő „vallás erkölcsi igazságait” sohasem tudta oly ékesszólóan fejtegetni, mint ahogy élte azt. Az Ő előadása nem zárult le a katedrán, vagy a szószéken, folytatódott az; jött a legnehezebb, de legszebb és legkeresztyénibb *előadási mód* mindenik tétele, igéje igazolásául: az *életben való felmutatás*. A beszéd csak érzéseket, gondolatokat vált ki az ember lelkéből, de ami követésre indít, az csak egy élet lehet, olyan, amilyen az Ővé is volt.

Szeretett bennünket. De szeretete féltett, óvott — és ha kellett — dorgált is. Sokszor hallottuk jóságos intését: „Aki az iskola padjai között nem teljesíti kötelességeit, az az ifjú az

életben sem fogja soha megállni a helyét!" Fél-tette bennünk a leendő lelkipásztort és rajtunk keresztül mindnyájunk édes reménységét: anyaszentegyházunk boldog jövőjét. Kötelességtudást, kötelesség teljesítést kívánt, olyat és úgy, ahogy Ő élt és dolgozott szakadatlanul a magyar kálvinista Sionért

Az igazi, tősgyökeres kálvinista szellemet plántálta bennünk mindenkor. Az akadémiai olvasó-egyletnek az utolsó 6 esztendőben tanár-elnöke volt. Könyvmegrendeléseknél sem szünt meg soha az Ő bölcs tapasztalataival, életigazságaival tanácsul szolgálni: Vigyázzanak ezekkel a modern irodalmi termékekkel; csak azokat vásárolják meg, amelyek a fejlődő ifjú léleknek javára, a református és magyar öntudat mélyítésére, építésére szolgálnak. Úgy tetszik nekem, mintha ilyenkor ezt mondotta volna: Ne a *ma* divatos és sok tekintetben beteges, egészségtelen irodalmi lelkületéhez forduljanak életeszményekért, ideálokért. Ott van a mi örökségünk: az Isten Leke által szült egyetlen könyvben: a Szentírásban! Az egyházunk leendő hivatalos szolgálói csak úgy tarthatják meg és biztosíthatják a 400 esztendőös múltú magyar kálvinizmus jelenét és jövőjét, ha az Örök Forrásból merítenek és isznak először és úgy tüzik ki maguk elé életük célját: az isteni munkás életideált.

Ebből a Forrásból merített és táplálkozott Harsányi István; ezért nőtt az Ő élete minden egyszerűségében is oly naggyá, ezért örök az Ő emléke!

Szabó Gyula.

IV. é. th.

Igazában csak ajándékai voltak . . .

Szellemi ajándékai halála által lettek igazán örökségemmé. Mintha az örökkévalóságból ellenállhatatlanabbul venne részt életem irányításában.

Olyan nagy lélek, hogy igazában csak ajándékai voltak. Amikor kért, akkor is Ő adott. És nekem sokat adott. Ő adta sok kérésével azt, hogy pataki theologus legyek

Régi tanárunkhoz zarándokoltunk a minap szeretetünk új fellángolásában. Útközben mint csodát emlegettük, hogy a meglátogatott 10—12

éves korunkban észrevette bennünk az embert, törődött személyiségünkkel.

A theológián Harsányi István volt az, aki professzoraim közül a legmelegebben szólott velem. Ugyanő mondotta a legkeményebb szavakat is egyszer, — bár többször mondta volna. Akkor is jó volt hozzánk, amikor mi rosszak voltunk.

Még egy ilyet hadd említsek. Ő az a csodálatos ember — látásom szerint —, aki minden gondolatát közölhette. Legalább velem szemben soha hátsó, vagy elhallgatott gondolata nem maradt. Úgy hiszem Tisztán szubjektív érzés ez, de senki másról nem tudnám ugyanezt elmondani. Sokszor naivnak mondtuk ezért a lelkületért: most már tudom, hogy a mély és Istenhez közel álló lelkek sajátja ez. Ezért fog Ő hozzám örökre beszélni.

K. Kovács József

III. é. th.

Miért nem tudtam életében meglátni? . . .

Olyan nyomasztólag érzem a súlyát annak, hogy az élet csak homályos látás, hogy sohasem értékelhetünk igazán Miért nem tudtam életében meglátni mindama jóságot s nagyságot, ami előtt most csodálattal borulok le? Miért nem láttam meg az örökké mosolygó, jó lelkű emberben az ideális theologiai professzort? Mennyi ember van, kit az élet érdemen felül jutalmaz. Ő több volt, mint amennyiért elismerést kapott. Miért nem láttam meg, hogy az Úr igazi küldötte volt ő, ki életével prédikálá az evangéliumot, kit megbántani sohasem lehetett annyira, hogy igazán haragudni tudjon s haragudni sohasem tudott úgy, hogy egy-két szó engesztelést ne hozzon újra, mintha érezte volna, hogy csak kevés idő, míg itt leend! Én nem zúgolódom Isten előtt, hogy elvette, én hálát adok néki, hogy *adta* Őt. Az Úr szólott Általa. az Úr adta, az Úr vette el Őt. Az Úr akarata legyen szent mindenek előtt, az Ő emléke pedig áldott.

Csathó József

II. é. th.

Alakja fogalommá vált előttünk . . .

Vannak emberek, kiknek lelkén úgy zuhog át a szeretet, mint valami mélyvizű áradat. S az Ő szeretete sokszor medrén is túlcsapott, hogy annál inkább magával ragadja azt, akit elért . . .

. . . Zsidó kollokviumra készültünk. Együtt tanulgattunk náluk Laci fiával. Kevés volt az idő, nehéz a munka; de jó professzorunk az este folyamán többször is bejött hozzánk s örömmel segített ki bennünket, ha megakadtunk. Sohasem fogom elfelejteni, mily szeretettől sugárzó arccal magyarázta nekünk az Ő-szövetség titkait! Sokszor láttam arcán máskor is ezt a vonást, melyben benne ragyogott a tudomány iránti egész lelkese-dése, de akkor, midőn nagy munkában látott bennünket, különösen éreztem megáradt szeretetét . . .

Alakja fogalommá vált előttünk: a szeretet, a munkás szorgalom és kötelességtudás megtestesítőjévé, kit immár hiába keresnénk az ódon folyosón vagy kedvenc könyvtárszobájában. De nemes életével nyújtott példája élni fog bennünk s áldva járja be minden tanítványa lelkét.

Aldott legyen veszteségünk fájdalmában megszentelt emlékezete!

Nagy Barna

I. é. th.

Harsányi István életének s munkásságának vázlatos rajza.

A művészettörténetben van egy híres szobor, mely a marathoni futót ábrázolja. Egy ifjú áll előttünk, kezében a győzelmet hirdető pálmaággal, de a szívéhez kap. Futva vitte a hirt Athénbe, hogy Marathonnál győztek a görögök, de épp csak ennyit tudott mondani, összeesett, meghalt. Harsányi István példája ezt a szobrot juttatja eszembe. Minden magyar tudós álma: az Akadémia. Ő már a küszöbén volt, de belépni nem tudott, összeesett, meghalt.

Élete nagy eszményekben nem gazdag. Tudományos eredményekben, a főiskola szeretetében a legdicsebbek közül való. Egy ő is azok közül, akiknek e főiskola adott a porból ég felé emelő szárnyakat.

1874 február 1-én született Abaújszántón,

egyszerű családból. Kispatakon járva sokszor elmondta, egy házra mutatva, hogy az ő szüleinek a háza is ép ilyen volt. 1885-ben jött Patakra, s a gimnáziumot 1893-ban elvégezvén, theologussá lett, hol a legjobbak közé küzdötte fel magát. A theologia végeztével alkönyvtárossá lett. Ekkor szerette meg a főiskolai nagy könyvtárt. A két év letelvé, ismereteinek gyarapítására Berlinbe ment, hol a Domkandidatenstiftben lakott. Onnan hazajövé, szántói, majd újhelyi káplán lett Fejes István mellett. Káplánsága alatt igen sok vallásos estét rendezett s megszerezte a theologiai magántanári képesítést is (1903. V. 2).

1903-ban (V. 5) a sárospataki református főgimnázium vallástanárává választották. Mint vallástanárnak ez intézetben 12 órája volt többnyire, de hozzáadták még az állami képző-intézetet is, hol 8 órán át tanított ref. vallástant a növendékeknek. Buzgó kötelességteljesítéssel végezte teendőit, így az ifjúsági istenitiszteleteken s a konfirmációi oktatáson kívül 1916 óta az I. Rákóczi György-egyesület vezetését is, sőt theologiai tanárrá választása után (1918.) is ellátta egy ideig a képzőben a vallástanári teendőket. Kivette a részét a főiskola adminisztratív teendőiben is, mint osztályfőnök (1905—8), gimn. széki jegyző (1904—5) s mint a köziskolai szék jegyzője (1907—8). 1918 szeptembere óta, mint theologiai tanár, az ó-szövetségi tudományok s héber buzgó tanításával vívta ki előljárói elismerését és tanítványai szeretetét, de előadott lelkigondozást, symbolikát, belmissziót, liturgikát, katechetikát is. A dékáni tisztelet is viselte (1922—5) s az Akad. Olvasó-Egylet tanárelnöke volt 1918 óta.

Harsánvi azonban mindnyájunk lelkében s a tudományban, mint a főiskola főkönyvtárosa él. 1905-ben lett a Horváth Cyrill távozása után h.-főkönyvtárnokként a nagy könyvtár kezelője s 10 évi buzgó munkásság után főkönyvtárosa. (1915 június 10.) Nagy buzgósággal látta el e tisztelet, gyarapítván minden módon annak értékét. Örömmel tesz jelentést a Szkarossikönyvtár ideajándékozásáról (1911. II.), az Zempléni Árpád-könyvtáráról (1922—3), a Dókus-levéltárról (1923), a Vay ajándékáról (1912—3) s a Pósa-könyvtár megszerzéséről (1924—5). Hogy a könyvtár kezelésében minél nagyobb szakszerűségre tegyen szert, 1909 nyarán könyvtártani tan-

folyamon vett részt s buzgón tanulmányozta a pesti nagy könyvtárak s levéltárak szervezetét. A főiskola is sok becses kézirattal rendelkezett, amelynek rendezését 1910 jul. 5-én megkezdette, s főleg az aratási vakációkban folytatta. 1911-ig 402, 1912-ig 736, 1913-ig 1378, 1913 aug. 26-ig 1662 számú okmányt dolgozott fel. Volt olyan kötet is, (Hal. versek), amelyből 314 címet kellett kiírnia. Beszámolt azon kéziratokról is, amelyeknek egykori meglétét meg lehetett állapítani, de maguk a kéziratok hiányoztak. Legnagyobb becsű kéziratnak a lengyel bibliát tartotta. 1912 jul. 1-től 1913 jul. 1-ig 642 kötetet dolgozott fel, alapcimentárt, időrendes és betűsoros cédula katalogust csinálván róluk. Azóta is folytatta a rendezés nagy munkáját, kiérdemelve előljárói s az orsz. főfelügyelőség teljes megelégedését. A duplumtárat 1925 jul. 1-től rendezte. Az orosz betöréskor a könyvtár kincseit elrejtette, de 1915-ben (III. 5.) újra elővette. 1916—7 óta népdalkatalogust csinált, jórészen ő, kis részben mások segítségével, mely 30.000 cédulájával ma is páratlanul áll az országban. Képzeltethetjük, milyen fájó szívvel vett búcsút a levéltár- és kéziratárnak 1919 júl. 10-én Turcsányi Tihámér által elvitt anyagától, s mily örömmel hozta azt vissza a kommun bukása után!

Harsányi másik szempontból, mint tudós áll a közvélemény előtt. Alapos, nagy tudású ember, aki lelkiismeretes vizsgálódások, sokszor fáradtságos utánjárás után állt felfedezésével a világ elé. S a tudós világ elismerte felfedezésének értékeit, állításainak igazságát.

Irodalmi működése többirányú volt.

Mint theologiai író, magántanári értekezést „Az apostolok cselekedeteiről írott könyv” címmel írt (1904).¹ E műve vitába keverte őt Soós Lajossal, akinek két ízben válaszolt is. Az első választ külön is kiadta (*Válasz Soós Lajos úrnak* 1905.) Székét „Az élő, önálló, személyes meggyőződésen alapuló hitre való nevelésről” szóló értekezéssel foglalta el, mely külön is megjelent (1905).² A sárospataki ref. nőegylet közgyűlésén „A nőkérdés egyháztársadalmi szempontból” címen értekezett. Ez értekezés is megjelent (1905). Őszösvetségi tanulmányainak gyümölcse a *Malakiás próféta*

¹ Eredeti címe: Új-szöv. irod.-tör. tan. a Csel. könyvéről.

² Az értesítőben is.

könyve, (1918).³ Erős kálvinista érzéséről tesz bizonyosságot *A reformáció hatása a magyar közművelődésre* c. Bethlen-könyvtári könyve, (1923), mely irodalmi jellegű, de ref. theologus szemén keresztül nézi a kérdést (Hadd lássák, mondta, hogy theologiai tanár írta). A magyar bibliafordítások történetét beható alaposággal ismerteti „A magyar biblia” c. Bethlen-könyvtári könyvében (1927). Egyháztörténeti szempontból érdekes adatokat ismertet *Eddig ismeretlen adatok Károlyi Gáspárról* (1927)⁴ című művében. Szerkesztette a tiszán-inneni egyházkerület Névkönyvét (1907—1910). Megírta *Miskolczi Csulyak István élete és munkái* címen (1926) a híres alsózepléni esperes működése történetét.

Mint tudós és irodalomkutató, több nagy-jelentőségű művével emelkedik ki. „*A sárospataki lengyel biblia s újonnan felfedezett harmadik töredéke*” címen (Bp. 1909.⁵) a pataki könyvtár legértékesebb kincsét, a lengyelek legrégebb nyelvemlékét ismerteti. *Kisztei Péter élete és munkái* címen ismerteti e XVII. századi író működését (1910.) Hasonlóképp becses értekezése az, mely, *A sárospataki ref. főiskola metszetgyűjteménye* címen, a Kazinczy-féle metszetgyűjteményt ismerteti (1911).⁶ A M. Tud. Akadémia kiadásában, mint a Régi M. Könyvtár 30. füzeté, jelent meg *Bessenyei György Az embernek próbája* c. műve (1772-i s 1803-i szöveggel) bevezetés kíséretében (1912). *A pataki névtelen neve* címen Balassit állítja az Euryalus és Lukrécia szerzőjének (1916)⁷, míg a *Rákóczi-könyvtár és katalógusa* c. művében (1917)⁸ nagyon becses bibliographiai dolgozatot nyújt a híres könyvtárról. *Gyöngyösi István és László sárospataki diáksága* címen a Gyöngyösi-kutatást viszi jelentékeny lépéssel előre (1921). *Csokonai Sárospatak* c. kis füzetében a nagy költő sárospataki diákságáról rajzol képet (1922). *Adalékok Sárospatak múltjához* (1925) és *Sárospataki Kalauz* c. műveiben (1927) működése helyét ismerteti. A jogakadémia érdekében emeli fel szavát a SOL. a ref. zsinat tagjaihoz (1921) c. füzetében. Tanárának s

³ A Sárospataki Ref. Lapokban is.

⁴ A Sp. Ref. Lapokban is. Dr. Gulyással együtt.

⁵ M. Könyvszemle 1909.

⁶ Múz. és könyvt. ért. 1908—1911.

⁷ Sp. R. L. 1916.

⁸ 1913—1916 M. Könyvszemle.

elődjének szép emléket állított egy emlékbeszédben (*Szinyei Gerzson él. és munkái 1925.*) Ismertette a *könyvtár ősnymtatványait* (1922.)

De Harsányi mégis, mint a kuruc balladák eredetiségének védője, Csokonai műveinek egyik nagyszorgalmú felkutatója s Kazinczy levelezése XXII. kötetének megszerkesztője él az irodalmi köztudatban. Gulyás Józseffel és Simonfi Jánossal együtt *A kuruc balladák hitelessége* címen (1914)⁹ védelmébe veszi a kétes balladákat; a vitát folytatván később az *Ethnographia* hasábjain.¹⁰ Gulyás Józseffel együtt *Csokonai V. M. összes művei* címen (1922) a *Genius* kiadásában a nagy költő munkáit 3 kötetes kiadásban bocsájtja közre, 177 teljesen ismeretlen darabbal gazdagítva az irodalmat. Legutóbb pedig Kazinczy levelezésének XXII. kötetét bocsájtotta közre, 166 új levelet kutatván fel s adván közre benne.

Apróbb cikkeinek, kisebb-nagyobb dolgozatainak a jegyzékét is összeállítottuk. Ime ezek:

A) *Egyházirodalmiak*: A Bibliai lexiconban (1907/8.) Kocsi Csergő Bálint és István s a gályarabok levelei (Sp. Ref. Lapok (1910., 49, 1911.) A magyar biblia tört. (Nyelvőr 1912. 4.) I. Rákóczi György spataki bibliája. (Múzeum, és könyvt. ért. 1912. 4.) Csepregi graduál. (I. t. 1912. 3.) Felsőmagyarországi cikkek. (Prot. Szemle 1913. 8.) A borsod-gömör-kishonti cikkek (Prot. Szemle 1913. 9.) Lúther könyvei a sp. főiskolában. (Múz. és k. ért. 1914. 2.) Debr. Ember Pál ism. kéziratjai. (Prot. Sz. 1915. II.) Kocsi Csergő Bálint ism. lev. és munkája. (Ref. Lapok 1916. I.) A legátioról. (Ifj. K. 1915. XII.) A ref. hat. a magy. közművelődésre. (A mi örökségünk 1918.) Hongarsche Heraut (1923.) Bornemissza életéből (Theol. Sz. 1925.) A gályarabok kiszabadulásának emlékűnnepén (1926. Sp. R. L. és *külön* is.) A gályarabok protektora. (Kálv. Szemle 1926. 32.) A gályarabokat ill. felvilágosításokat írt a hágai követségre. Válasz Zoványinak. (Theol. Sz. 1926. 36.) Jude Leo s Melanchton levelei. (Egyh. t. adattár 1927. I.) Kálvin egyénisége. (1909. nov. 7. felolv.)

B) *Irodalmi s művelődéstört. dolgozatai*: Kazinczyval foglalkozott többen: Kur. ellen írt gúnyirat szerzője. (I. K. 1917 IX—X.) Pótlás Kaz. eredeti művei kimutatásához. (Akad. Ért. 1913—14.) K. és a Kartigam (I. K. 1914. 2.) Eddig ismeretlen ford. (I. t. 1913. 5.) Lev. (I. K. 1923. 3—4, 1925. 1916. 2—3.) *Bessenyeivel* ezekben: B. viszonya a sp. főiskolához. (Sp. Ref. L. 1911. 8—10.) B. lev. (I. K. 1916. I.) Debr. siralma. (I. K. 1923. I—II.) B. áttérése. (I. K. (1927. 243.) *Tompával* ezekben: Adatok T. M. életéhez. (I. K. 1913. 2. 1914. 3—4.) Tompa reliquiák a sp. könyvr. (Akad. ért. 1916. febr.) Apróságok T. M. életéből. (I. K. 29, 31.) Elfelejtett T. versek. (I. K. 32.) *Csokonaival* ezekben:

⁹ Sárospataki R. L. 1913—4.

¹⁰ 1914—7: (Süv. h. domb. Gályarab. ének. Mindenki.

Cs. kulacsa (Bp. Hírlap 1924. XII. 31.) Egy Cs. vers dal-
lamának szerzője (I. K. 1927. I—II.) Csok. A reményhez c.
dalának keletkezése. (I. K. 1927. I—II.) Ad Csok. költé-
szetéhez a sp. könyvtárból. (I. K. 1917. 1.) Gulyással
együtt *Barczafalvival* ezekben: B. Sz. D. élete. (M. nyelv.
1911 8.) B. Sz. D. elf. szavai. (Sp. Ref. L. 1911.) B. Sz.
D. ifjúkori versei. (Ref. L. 1914. 39.) Az időmértékes ver-
seléssel ezekben (Ph. K. 1910. IX., 1912. 5., 1917. 8.) A
Régi M. Könyvtárhoz sok adalékot szolgáltatott (M.
Könyvszemle 1911. I—IV., 1912. I—II., IV., 1913. 3—4.,
1914. 2.) Bodhoz is adott adalékokat (Theol. Szemle
1925. 538.) Válasz (1906. 3—6.) M. Athenás toldaléka Keresz-
tesítől. (I. K. 1928. I—V.) Egyéb cikkei: Ad. Nyéki Vörös
M. bibliographiájához. (M. Könyvsz. 1927. 1—2.) Aláírási
ív Petőfi eisz verses kötetére. (I. K. 1917. 5—6.) Az
Evisceratio szerzője. (M. Könyvsz. XXIX.) Apollonius hist.
bibliographiájához (I. t. 1916. 5—6) Felvinczi Igen szép
hist. (I. t. 1916. IX—X.) Régi m. szinlapok (I. t. 1913.)
Pilarik Jeremiás él. és munk. (Sp. R. L. 1914. 13.) Debr.
Kalocsa János (I. t. 1908. 4.) Két költ. az 1764-i diatétról.
(I. K. 1914. 4.)

Régi verseket közölt ezekben: Volt-e ének Szt. Ist-
ván jobb kezéről. (1484.) (M. Könyvszemle 1912. 4.) Dietai
m. versek (I. K. 32) Cantus ad animi recreationem (I. K.
1915. 1.) Régi magyar versek a sp. könyvtárból (I. K. 1917.
3. Gulyással) XVII—XVIII. sz. verses találós mesék (I. K.
1918. III.) Jegyz. Petrovay énekeskönyvéhez (I. K. 1918. II.)
Szemere Bertalan diákkori versei (I. K. 29—31.) A „Halmi
mégyek“ igazi szerzője (I. K. 1925. 249.) Ism. költ. Zrinyi-
ről (I. K. 1927. 1—2.) A Ráday-graduál (I. K. 1926. 3.)
Egy Rádaynak tul. ének szerzője (I. K. 1926. 3.) XVII sz.
virágének (I. K. 1923.) Mire bánkódoz (I. K. 1924.) A Bal.
függelék két énekének szerzője (I. K. 1925. 248., 1924.)

Levelek: Arany lev. Emödyhez (I. K. 1923. 1—2.) Bá-
róczy lev. (I. K. 1923. 1—2.) Ism. lev. (I. K. 1911. 3.) stb. —
Három ism. sp. vígj. (I. K. 1914. 3.) A pesti színjátszó társ.
sírverse. (I. t. 1913. 304.) A Debr. gramm. szerzői (I. K.
1925.) Adatok Szenczi gramm. keletkezéséhez. (M. nyelv.
1926. szept.) A Manch. Hermaeon szerz. (M. Könyvsz.
1916. 1—2.) Magyar nyelvemlékek nyomai (I. t. 1912. 9.)
Három ism. passionalis (Muz. és könyvt. ért. 1912. 1.)
Szokolyai István (I. K. 1910. IV.) XVII. sz. sp. verseskönyv
(I. K. 1918. I.) Úr Gombos kertjében (M. Nyelv. 1910. 4.)
Magyar nevek a XVI. sz. végéről (M. nyelv. 1914. 6.)
Erasmus és Komjáti (EPHK. 1925. 154.) Gulyással együtt:
Petróczi Káta Sz. versei (I. K. 1915. 2—4.), Arg. legr.
kézirata (Ethn. 1914. 5—6) A kuruc dalok forrásairól.
(Ethn. 1914. 3.—1917. 4—6.)

Néprajzi cikkei is bőséggel vannak: Hodossyval
együtt írta Két XVIII. sz. dalgújt. kéziratát (1913. 5—
1914. 12.) Két koldusének forrása (Ethn. 1915. 2—3.) Ad
a magyar népszokások tört. (Ethn. 1915. 2—3.) A Csere-
bogár-nóta tört. (Ethn. 1927. IV.) A szürről (IK. 1913.) A
sárosp. néphagyománykutató szövetség lelke volt s mint
ilyen, egy kötetet rendezett (Gulyás Józseffel együtt) ki-
adásra, de a kézirat a nehéz időkben elveszett. Elveszett
3 más kötet kézirat is, melyet szintén Gulyással rendezett
kiadás alá (Dávidné Solt, Pálócsay Horváth Gy. munkái,
Tariménes út (1916). Leford. Gunkel Izr. ir. tört. és Sa-
lamon ódáit.

A főiskolát nagyon szerette, s róla sok cikket írt úgy a Sp. Hírlapban, mint a Ref. Lapokban (melyeknek főmunkatársa volt), valamint a Hongr. Herautban. A fontosabbak: Diáknóták (Sp. Hírl. 1916. 11—23.) Sp. vártemplom (Bethlen naptár 1925.) Sp. főisk. könyvtára (Erő, 1925.) Sp. nyomda leltárai (M. Könyvszemle 1926. I—II.) Sp. reformációja (1918. ünnepi jegyzőkönyv) Emléklapok (Pankával 1923) Orsz. ünnep (Bethlen-naptár 1924) stb.

Bírálati alaposak és mélyrehatók. Csürös Nyomdatörténetéről, Vértesi művéről, Versényi Bokrétájáról elsőrendű bírálatokat írt. (Muz. és könyv. ért. 1911. 4., 1913. 4.) Ethn. 1915. 2—3.) Egyéb bírálati: Múz. és könyvt. ért. 1912. 2—3. 1915. 1. 3—4. It. 1916. 1—2. 1912 IK. 29—31. Prot. Szemle 1924. 4—6, 1927. 3, 6 Sp. Ref. Lapok stb. stb. számában.

Felolvasásai események voltak úgy Patakon, mint Pesten, Debrecenben. Mellőzöm itt azokat, amelyek megjelentek s csak azokat sorolom fel, amelyek külön nem jelentek meg: okt. 31-i beszéd (1908., 1921.) Sztáraitól (1926. okt. 30.) Népműv. tanfolyamon Sp. tört. eml. (1926.) Reverzálisokról (1923), Samarjai az ördöngűzésről (1921.) A Látomás-irod történetéhez (1923 Népr. társ.)

A Gyöngyösi irodalomhoz való adalékát Radics F. bemutatta az Akadémiában (1921. II. 21.) Kazinczy lev. bevezetését H. önmaga olvasta fel (1928. I.)

Irodalmi sikerei nagy kitüntetések hoztak neki itthon és máshol. 1907—8. isk. évben iskolaszéki tag lett Patakon s az újhelyi Kazinczy-Kör vál. tagja lett. Vál. tagja az Irod. Társaságnak (1911. XII. 10.) a Néprajzinnak (1915. III. 24), választott tagja a Tisza-Társaságnak (1924. IV. 27. 1924—5 óta a Prot. Irod. Társ. választmányi, 1928-ban ugyane társaság irod. szakosztályának tagja. 1925 jun. 15.-e óta az Akadémia irodalomtört. bizottságának segédtagja. A sárosp. egyház presbitere, s a Sp. Takarékszövetkezet felügyelő-bizottsági tagja. Többször volt a helyi kaszinó választmányi tagja. Erettségi kormányképviselő volt Békésen (1922 s 1926), Karcagon (1923), Kunszentmiklóson (1925) Tevékenykedett, mint a Sp. Irod. Kör kezelőbizottságának tagja is. Mint a SOL buzgó tagja, a vármegyei vezetőség előtt fejtegette a jogakadémia fenntartásának szükségét. (1925). Dolgozott a Miskolcon megjelenő Magyar Jövőbe is. (Hol vannak Szemere B. kéziratai?) Utolsó munkája az apósa Emlékjeleink s a Sp. Kalauz új kiadásának sajtó alá rendezése volt.

Mind e sok munkát még erős szervezettel is csak úgy bírta el, hogy otthon szerető családi kör vette körül, amelynek ő tisztelt és becsült feje volt. Házasságra 1907 I. 12 én lépett.

Nagy terveit voltak. Hozzákezdett az énekeskönyv történetének kidolgozásához és sok cikke vár közlésre a különböző folyóiratokban. (M. nyelv: Nyelvtani, szótári irod. I. K.: A hazafias költ. tört., Szeretődöz menetel stb., M. Könyvszemle: A könyvt. jelzéssel ellátott könyvek stb. stb.) Egyszerre 5—6 témával foglalkozott, s a szórakozást csak a munkák váltogatásában találta. Elve: min-

dennap lefaragni valamit a dologból. A latin közmondás szerint: Labor omnia vincit. De a settenkedő halálon nem tudott győzelmet venni a munkaszeretet. Az akadémia tagság (s egyéb megtiszteltetések) küszöbén szive megszűnt dobogni. Meghalt ez a jó ember 1928 május 10-én s 12-én temettetett el nagy részvét mellett. S mi szomorúan mondhatjuk róla Tompával:

Míg futottunk s fennre törtünk,
Mimagunknak nem szereztünk
Csak halotti koszorút.

Gulyás József.

Elekes Imre közigazgató résztvevő szavai a gyászoló családhoz.

Méltóságos Uram, a főiskola tanári testülete nevében óhajtom mélységes részvétünket kifejezni. Alig néhány hónapon belül immár harmadszor szakadt ránk e családban ez a szomorú kötelesség. Most megdöbbentő hirtelenséggel, váratlanul ragadta el sorainkból nagyrabecsült kartársunkat. Még órákkal ezelőtt köztünk volt, hosszú évtizedeket ígérő szervezete emésztette a temérdek munkát, határt nem ismerő kötelességtudása, szinte végletekbe vesző szorgalma, valami belső erőktől fűtött nagyratörése, alkotnivágyása mintha érezte volna, hogy Isteni végzés rövidre szabta a pályát. És az íróasztalától alig szakadva el, minden előzmény nélkül, örök pihenés lett osztályrésze. Mi részvétet kifejezni jöttünk el, holott magunk is fájdalomtól lesújtva, szinte hihetetlenül nézzük a nyomában tatóngó úrt. A főiskola forró szívű fiai, rajongó munkásai sorában örökre üres marad a helye. De még fájdalmainktól összetörve is látnunk kell, hogy a mi veszteségünkénél sokszorosan súlyosabb a családé, amelynek koronája esett le, ahol még zsenge árvák gondját kell vállalni az idáig gondokat nem ismerő hitvesnek, most már fájó szívű özvegynek. E szörnyű gyászban hoztuk el a főiskola tanári karának igazszívűből fakadó meleg részvétét, fájdalmas együttérzését. A jóságos Istennek irgalmas kegyelme gyógyítsa meg a gyászban vergődő szíveket.

